

ร่วมสืบค้นและรับทราบ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการจัดการป่าชายเลน

ชุมชนบ้านบางติบ จังหวัดพังงา ได้ร่วมสืบค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการป่าชายเลน กับกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ในปี ๒๕๕๑ พบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) องค์ความรู้ท้องถิ่นเรื่องระบบนิเวศป่าชายเลน ๒) ภูมิปัญญาการฟื้นฟูและรักษาป่าชายเลน ๓) ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าชายเลน และ ๔) ภูมิปัญญาการพัฒนากลุ่มและองค์กรชุมชน

การทำงานครั้งนี้ เป็นการเริ่มต้น “จัดการความรู้” ของชุมชนโดยรวบรวมความรู้และภูมิปัญญาที่ติดอยู่กับตัวคน ให้เป็นความรู้ที่ชัดเจน พร้อมจะเผยแพร่ต่อไป

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
Thailand Institute of Environmental Studies

ปูดำ..ปลากระบอก วิถีพึ่งพา ป่าชายเลน

“ปูดำ” ซึ่งอาศัยในป่าชายเลนที่บ้านบางต๊ิบ จะลอกคราบในช่วงน้ำตาย ๖-๑๐ ค่ำ ช่วงนี้ปูดำจะอ่อนแอ จึงหลบซ่อนตัวใต้รากไม้ หลังลอกคราบ ๒๕ วัน ก็จะผสมพันธุ์ เมื่อไข่เจริญเต็มที่หรือไข่นอกกระดองจะว่ายน้ำออกไปสลัดไข่ ที่น้ำทะเลลึกกว่า ๕ เมตร ต่อจากนั้นไข่และลูกปูดำจะลอยตามกระแสน้ำ กลับเข้ามาหากินและเติบโตในป่าชายเลน

ส่วน “ปลากระบอก” จะวางไข่ในป่าชายเลน ช่วงเดือน ๕-๖ จึงสามารถเห็นลูกปลากระบอกได้ทั่วไปในป่าชายเลน แต่พอโตขึ้นจะออกหากินนอกชายฝั่งไปกับกระแสน้ำลง และกลับเข้ามาในป่าชายเลนตามกระแสน้ำขึ้น

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
THAI ENVIRONMENTAL INSTITUTE

ยึดหลักศาสนา อนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์

... ทุกสิ่งในจักรวาลเป็นสิ่งที่องค์อัลลอฮ์ทรงสร้างขึ้นพร้อมกับ
ความสมดุลของธรรมชาติ จึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์ที่ต้องดูแล...

หลักคำสอนศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ

- ๑ ร่อฮ์รอนฟาสาอู ผิลบ์รวิวัลบะหรี: เกิดความเสื่อมโทรมแล้วในภาค
พื้นดินและภาคพื้นทะเล
- ๒ บิมากาสาบัตอัยดินหน้าซี: เพราะด้วยความพากเพียรโดยฝีมือของ
มนุษย์เอง ที่ได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ
- ๓ ลีญาอีเกอฮุมบะฮ์ญีลล่าวาฮิมิลู: สิ่งที่มีมนุษย์ได้ทำไว้นั้นมันเกิดผล
กระทบต่อมนุษย์แล้ว พระผู้อภิบาลทรงบอกว่าพระองค์ให้บทลงโทษ
กับมนุษย์เสียบ้าง เพื่อได้รู้ได้เกิดจิตสำนึก
- ๔ ลาอัลล่าวาฮุมยัรญีฮูน: เพื่อพวกเขาจะได้กลับคืนสู่พระองค์

๑๗๓ แนวระเบียบ การใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน

ชุมชนบ้านบางติบ จัดการป่าชายเลนชุมชน ๖,๐๐๐ ไร่ โดยแบ่งออกเป็น ๔ เขต พร้อมกำหนดกฎระเบียบไว้

- ๑) เขตพิทักษ์รักษาสัตว์น้ำ ห้ามเข้าใช้ประโยชน์ใดๆ
- ๒) เขตเพื่อการศึกษาระบบนิเวศ ห้ามเข้าใช้ประโยชน์ใดๆ ยกเว้นเพื่อการศึกษาระบบนิเวศ
- ๓) เขตเพื่อการฟื้นฟู มีสภาพเสื่อมโทรม ยังต้องมีการฟื้นฟู
- ๔) เขตใช้สอย เข้าทำการประมงได้ แต่ต้องไม่ผิดกฎหมายและให้ผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ใช้ประโยชน์จากไม้ได้ โดยขออนุญาตต่อคณะกรรมการฯ และต้องปลูกทดแทน ๑:๑

เขตพิทักษ์รักษาสัตว์น้ำ รักษาสัตว์น้ำ

สถาบันสมุทรศาสตร์
และวิทยาศาสตร์ทางทะเล

ปลูกเสริม ตัดล้าง เผ่าระวัง ใช้ประโยชน์

ปลูกเสริม เห็นระดมคนมามีส่วนร่วมฟันป่าชายเลนเสื่อมโทรมเล็กน้อย
พื้นที่เข้าถึงง่ายก่อน และใช้ช่องทางที่หาได้ง่าย โดยพบว่าปลูกด้วยฝัก
จะรอดมากกว่าปลูกด้วยต้นกล้า

ตัดล้าง เมื่อเห็นว่าป่าหนาทึบเกินไป จะทำการริดกิ่งล่าง ๔-๕ กิ่ง
เพื่อเปิดให้แสงส่องถึงพื้นล่างบ้าง

เผ่าระวัง อาศัยชาวประมงที่หากินอยู่กับป่าชายเลน
ช่วยเป็นหูเป็นตา บางครั้งจัดทีมลาดตระเวนด้วยเรือ
และเคยใช้แปลงเลี้ยงหอยนางรมเป็นแนวป้องกัน
เรืออวนลากอวนรุน

ใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้
และห้ามจับสัตว์น้ำด้วยวิธีผิดกฎหมาย
ห้ามโฟกพางและวิธีที่ส่งผลกระทบต่อ
ต่อชายฝั่ง

สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
THAI INSTITUTE OF ENVIRONMENTAL STUDIES

พืชสมุนไพร ในป่าชายเลน

การสำรวจเบื้องต้น พบพืชสมุนไพรในป่าชายเลนบ้านบางติบ ๒๐ ชนิด ได้แก่ ตะบูนขาว ตาตุ่มทะเล ตีนเป็ดทะเล ถอบแถบน้ำ เทพี น้ำนอง ปรงหนู เป้งทะเล โปรงแดง รามใหญ่ ลำพู สารภีทะเล แสมขาว แสมดำ แสมทะเล หงอนไก่ทะเล หวายลิง เหงือกปลาหมอ ดอกม่วง หัวร้อยรู และว่านหางจิ้ง

หมอยา ๕ คนที่มีอยู่ ระบุว่าส่วนใหญ่ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับช่องท้อง ผิวน้ำ แก้วพิษ สمانةแผล เบาหวาน ความดันโลหิต โดยได้ร่วมกันถ่ายทอดภูมิปัญญานี้และบันทึกไว้ให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

ก่อร่าง สร้างกลุ่ม

“กลุ่มบริหารจัดการทรัพยากรบ้านบางดิบ”

ปัจจัยภายนอก	ช่วงปี พ.ศ.	ปัจจัยภายในและพัฒนาการ
ป่าชายเลนเสื่อมโทรม สัตว์น้ำลดลง จนวิกฤต จากการสัมปทานเผาถ่าน และเครื่องมือประมงทำลายล้าง	๒๕๒๐ ถึง ๒๕๓๘	ชุมชนเห็นปัญหา กลุ่มประมงเริ่มคุยกันตาม ร้านกาแฟ
สถานีพัฒนาป่าชายเลน จัดอบรม การฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรฯ หลังสิ้นสัมปทาน	๒๕๓๙ ถึง ๒๕๔๐	ผู้ใหญ่บ้านระดมคนร่วมอบรมฯ ได้แนวคิด กลับมาตั้งกลุ่มฯ ขอดูแลและฟื้นฟูป่าชายเลน
กองทุนเพื่อสังคม สกว. อบต. สถานีป่าชายเลน สนับสนุน งบประมาณกระบวนการเรียนรู้ และการจัดกิจกรรม	๒๕๔๑ ถึง ๒๕๔๖	แก้ปัญหาประมงทำลายล้าง สำรวจ และฟื้นฟูป่าต่อเนื่อง พัฒนาระบบกลุ่มฯ กำหนด เขตและระเบียบป่าชายเลน
ได้รับผลกระทบจากสึนามิ หน่วยงานภายนอกเข้ามา ช่วยเหลือจำนวนมาก	๒๕๓๙ ถึง ๒๕๔๐	เกิดกลุ่มต่างๆ เพิ่ม จัดทำแผน จัดการป่าชายเลน เชื่อมต่อกับ แผนชุมชนและแผนพัฒนาท้องถิ่น

ศูนย์ปฏิบัติการจัดการ
ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง